

NEMZETI TÁRSALKODÓ

Aprilis 11dik napján 1837.

CANADA.

Az észak-amerikai egyesült státusoktól északra fekszik mint angol birtok a két Canada, mely 12,000 négyszeg mérföldön mint egy 900,000 lakost foglal magában, kiknek több mint két harmada Alcanadára esik.

Alcanada, melynek népessége főképpen fran-
eziákból áll, lakott részeiben völgyét alkotja a
szent Lőrincz folyójának, mely darabig Niagara
más darabig Catawaqui nevet viselve, Felcanada
nagy tavaiból ered, 's 400 mérföldnyi folyás
után 20 — 50 mérföldnyi szélességgel a tenger-
be ömlik. Alcanada északnyugotról új Wales-,
északkeletről Labrador- és új Braunschweig-,
keletről és délről az egyesült státusok- délnyu-
gotról pedig Felcanadával határos, és 7000 négy-
szeg mérföldet foglal magában. Folyó vizek-,
tavak- és hegyekben gazdag, de erdőkkel 's mo-
csárokkal is el van telve, 's csak a szent Lő-
rincz vize két partjain művelés alá véve, egye-
bütt erdőség és pusztaság. Minden zordonsága
mellett is éghajlatának, mi szerént ott a legsa-
nyarubb téli hideget forró melegű nyár váltja-
fel, vegetatioja erőteljes, mely főképpen földmi-
velő gyarmattá tévé. Alcanada Nyugotindiát ga-
bonával és barommal, az angol hajóserget épi-
Első feleztendő. 15

tésre megkivántató fával látja-el, derék dohányt természet, fészke a' szőrös bőrrel kereskedésnek és nevezetes halászatoknak 's bővölködik hasznos ásványokkal, név szerént vassal, rézzel, fekete ónnal, kénkövel és kőszénnel. Legnagyobb fontosságú helyei: Quebec 30,000 és Montreal 28,000 lakóssal.

Felcanadának, mely 5000 négyszeg mértföldjeivel különösen a' négy nagy canadai tavak köreit foglalja magában, angolok nagyobb részint lakóji, 's éghajlata szelid, derék; földje rendkívül termékeny. 1785ban alig volt 5000 lakója az indusokat oda nem értve; most több van 250,000-nél. Alcanadával és az egyesült szabad státusokkal határos. Fővárosának- Yorknak- csak 4000 lakóji vannak, Kingston fontos kereskedő városnak, mely áru-megállító hely Alcanada's éjszaknyugoti Amerika között, 5000. De folyvást új városok támadnak.

Canada legnagyobb természetnevezetességei: az ő hatalmas óriásfolyója, mely a' Canada's Új York közti határszélben Niagara erősségnél 4750 lábnyi szélességben 150 lábnyi magasságról rohan-le, minden perczen 670,000 tonna vizet zuhantván-le; ez a' folyó átaljában hajókázható; még pedig 80 mértföld messzire nagy kalmár hajókkal is. Továbbá a' tavak, melyek közül a' felső tó 1000, a' Hurontó 872, Érietó 370 's az Ontariótó 248 mértföldet foglal magában, 's melyeknek öszve köttetése részint folyók, részint vizcsatornák által eszközöltetik. Az indusok közül még mintegy 30,000 élnek, gyönyörű vadász földeken, békes közlekedésben a' civilizált lakóssal, maradványai azon hat nemzeteknek, melyek az irókézek nép-szövetségét alkották.

Canada nagyobb részét francziák telepitették-bé franczia uralkodás alatt. Mindazonáltal an-

golo ké azon érdem, hogy legelőször 1497ben Tabotto alatt felfedezték ezen partokat. Midőn a' spanyolok is valamivel későbbben felfedezték, Cabo de Nada nevezetet adtak a' tartománynak. Innen eredt a' Canada név. Az éghajlat zordonsága sokáig elrettente innen a' bévándorlókat 's csak egyes szerencse-vadászók merészelték bõrrel kereskedés tekintetébõl bébatolni e' földre, melyen hatalmas indus nemzetségek kóboroltak, míg a' tenger partoknál idõről idõre halászhajók jelentek-meg. Azonban 1534ben Cartier francia figyelmet gerjesztett e' tartomány fontossága-iránt. Egy kisded falu, tíz mértföldnyi távolságban Quebektõl még most is fentartja az õ nevét. 1608tól fogva Franciaország úzé e' tartományban telepítéseit; legelőször Champlain kormányzó által, kinek emlékezete még fenn van egy most az egyesült státusok birtokához tartozó tó nevében. Alcanada akkor új Franciaországnak neveztetett volt-el, 's a' két Canadától külön választott keletparti darab föld, Akádia, mely most Újscotia 's Újbraunschweig, akkor halászat oltalmára is francia erõsségekkel rakatott-meg. Canada első telepítvényeinek idõszakában úgy iratik-le mint megmérhetetlen erdõség, mely csupán vadállatok rémitõ csordájának 's azoknál kevés-sel szelidebb embereknek szolgálja lakhelyül. Canada akkori állapotját, valamint átaljában éghajlata 's földje viszonyait is gyakran hasonlították össze a' hajdoni Germaniáéival; mi elõtt tudni-illik ennek zordonsága civilizatio által szelidítve lett volna, csak hogy Canada eredeti lakósainak sorsa kevésbé vala kedvezõ 's az új európaiak jobb eszközökkel birtak, a' durva természetfiai erejének megtörésére, mint a' rómaiak. Az indusok azzal okozták magoknak késõbbi nyomorusá-

gaikat mit legelőször állat földijeiken elkövettek. Mert alig ismerkedtek meg az ártalmas eleményekkel, melyeket európai kereskedők hozzájuk hordottak, 's alig vették észre, hogy vadászatjuk szüleményeivel azokat bécserélhetik, legottan kiolthatatlan háborút kezdettek folytatni az erdők békes fajtáival. Canada akkor rendkívül bővölködött szőrös bőrű állatokkal, és pedig olyanokkal, melyek az európaiak előtt Európa 's Azsia északi tartományaiból már ismeretesek, de Canadában nagy bőségben 's különös jóságúak voltak. A' canadai görény szőre sötétebb, fényesb és selymesebb mint az európaié. Hölgymenyétet (Hermelin) úgy lehetett ott kapni mint nálunk mókust; czobolyt, nyestet, hiúzot, rókát és medvét meglehetősen bőségben. Mindenek felett pedig temérdek sokaságban a' vidrák ama békes és okos fajtát, mely az indusok mellett, kiket sokban megszegyenített, háborgattatás nélkül élt mind addig, míg az európaiak fekete rokonaikat rája ingerelték. Canada lényegesen a' bőr kereskedés által népesítetett-bé, 's ezen kereskedés politikai viszonyaira is sokképpen befolyt. Lassanként kevesedtek indusok és állatok 's Canada még most is főfészke a' bőrkereskedéssel foglalatostkodó tőke pénznek, mindazáltal e' kereskedési ág tárgyait lényegesen többé nem leli-fel saját határában. Ha tehát földje 's éghajlata javításra művelés által oly annyira alkalmas nem lesz vala, úgy talán ismét oda hagyatott volna. Így pedig a' vadászatot és kereskedést földművelés követé, tavak és folyó vizek térein lassanként megállandósula 's a' civilizationnak szilárdabb alapot vete mint ama' szereucsepróbálatok. A' francziák bőrkereskedés és halászat felett korán villogásba jövének Angliával, mely lassanként leg-hatalmasb leve északi Ámérikában. Mind a' két

státus követelést formált név szerént Akádiához míg ez a' bredai békekötésben (1667 július 51) Franciaországnak íteltetett. Hosszasabban tartottak ellenségeskedések a' neufoundlandi halászatok felett. A' kereskedés- 's gyarmatpolitika elvei akkor még annyira felvilágosítva sem voltak mint jelenleg 's annál fogva Amerika éjszaki continensén több nagy nemzeteknek lehetetlen vala egymás mellett megférniök. A' hollandiak már elűzettek volt onnan, 's most már az vala a' kérdés: Anglia uralkodjék-e ottan vágy Franciaország. A' canadai nagy tavak környékei sokáig néző helyei valának olyan apró háborúknak, melyeket angol és francia hadseregek folytattak egymással, gyakran még akkor is mikor a' fő státusok békességben voltak; nemkülönben bajhelyei sokféle cselszövényeknek, melyek által kiválképpen a' francia ravaszság az indusokat maga részére megnyerni 's idegen telepítvények ellen felingerelni törekedett. Az amerikai birtokok felett akkor többnyire Európában tettek határozatokat. Az utrechti békepontokat dictálni hatalmában állott Angliának 's abban ki is kötötte maga részére, hogy Újscotia 's Neufoundland szigete, mely akkor oly annyira fontos vala különösen a' tőkehal halászatra nézve, nékie által engedjék. De mivel Franciaország is részesülhetett e' halászatban 's tőkeállal kereskedésben, innen ismét többféle új öszveköcczanások történtek. Aggodalmassabb volt még a' gyanu, mely a' francziák azon iparkodásaik által támasztatott, mi szerént ők canadai birtokaikat egy sör erősséggel akarták Louisianával öszveköttetésbe hozni. Mikor aztán Európában a' háboru Anglia 's Franciaország között, az utóbbinak hibája miatt ismét kiütött, Ámerikában is elkezdé egy angol hadsereg a' francia birtokokat meghódoltatni.

1758ban Breton földfok, 1759ben a' Wolff generál alatt Quebec mellett september 13ikán kivívott győzedelem által Canada vétetett-el. A' hadvezér a' győzedelmet önéletével vásárlotta-meg. Emlékéül még 1855ben is egy emlékkő állítatott-fel. Az 1763dik évbéli februarius 10diki párizsi békekötésnél fogva Franciaország Angliának engedte által egész Canadát, Breton földfokkal együtt, lemondott minden Ujscótiához levő követeléséről, és le Spanyolország részére Louisiana birtokáról is, miért Spanyolország a' két Floridát adá Angliának. E' képpen akkor Franciaországnak Amerika száraz földjén csupán Guiana marada-meg minden birtokaiból. Ámbar Canadának akkori lakószáma általában francia eredetűek voltak, angol uralkodás alá jutásokat még sem vették kedvetlenül, vagy legalább kevés évek múlva önként alá adták annak magokat. Csak saját hazájában nem szenvedhet a' francia idegen uralkodást. De ha egyszer Franciaországon kívül megtelepedett, igen jól tudja méltánylaní a' jobb kormány hasznait. A' canadaiak valóban súlyosan is terheltek a' francia kormánytól. Kétség kívül rémitő viszhangokra kellett találniok ama' kemény szavaknak, melyeket Montcalm generál egy a' katonarobotok miatt egészen kimerítve levő gyarmatbelinek monda, midőn az térdre hullva terjeszté neki eleibe, miként ő és szomszédjai már minden vagyonaikat odaadták, 's legutólsó két lovai is az előtti este fáradság miatt eldőglöttek volna. „No de,“ szólt a' generál sötét pillantattal, 's Lajos-rend keresztjével játszodozva, „megtartotta kend azoknak bőreit, 's ezekkel valóban megelégedhetik.“

(Végzete közelebbről,)

LELKI ISMERET.

(Francziából.)

Az a' jó vagy rossz érzés, mely eltökéléseinket, tetteinket, emlékezeteinket kíséri, lelkiismeret nevet kapott.

A' philosophusokat igen is sokat foglalkoztatá az a' kérdés, ha a' szív vagy a' fő-e a' lelkiismeret hajléka; ha az érzés vagy az ész birodalmához tartozik-e? — Van egy ösztönből eredő szokásunk; minden, a' mi ezt közvetlenül illeti, érzelmet okozhat, melylyel az észnek semmi köze. Ellenben az, a' mi értelemről származó vagy értelmi szükségünkkel kapcsolatban lévő szokásunkat sérti, érdeklí észtehetségünk életművét is, ebben nyugtalanságot, rosszul-létet okozhat: ilyenkor a' fő háborgathatja a' szívet, holott az előbbi esetben a' szív háborítja a' fejet. Így egy anya megkeseredése, ki gyermekét megsérté nem egynemű a' mechanicuséval; ki helyrehozhatlanul eltöré legszebb erőmívét; a' két indulatnak okfeje, széke, hatásai különbözők.

Minden érzelmet az önszeretetre huztak: azonban ön szeretetéből siratja-e sokáig egy anya beteges, ostoba, tébolyodott gyermekét, ki neki szakadatlan bajt okoz, 's nem vala egyéb szorongása tárgyánál? „Micsoda indító okát tehetjük-fel, így szól Hume, azon ember bújának, ki egy az ő páttfogására és segédére szorult barátját siratja?“ Sokan a' lelkiismeretben a' jónak és rossznak belénkszületett fogatát, természeti ösztönt, az Isten által eltökéléseink vezérletére teremtett titkos intőt láttak; és bosszankodának némely philosophusokra, kik azt csak szokásaink kecségtetését vagy a' velöki ellenkezést kísérő jó vagy rossz érzésnek tarták. A' két vé-

lemény védőji közé számláljuk jélesen Rouseaut és Montaignet. Emennek állítása nekem igaznak sőt erkölcsinek tetszik; mennyiben a' szabadakaratnak a' fatalismus rövidségével többet tulajdonít. Ha a' lelkiismeret köz, általános, ösztöni, úgy az emberi faj sajátja s csaknem ugyan az volna minden emberben; mindenütt azon erkölcsöket; azon szokásokat nem zené; mindenütt fel lehetne találni; ha nem azon egy mértékben, legalább azon egy karakter alatt. Úgya de éppen nem így van.

A' vad megeszi a' foglyát s ellop mindent a' mihez hozzá fér; a' chinai megöli gyermekét melyet nincs módjal tartani. A' spártai anyát szemrehányásokkal tetézi azon gyermekét, ki a' hadveszélyeiből kimenekedett s dicsekedék, hogy egész családját elvesztette a' haza oltalmában. Emberáldozat egy farka nép istentiszteletéhez tartozott; holott véteknek tarták bizonyos állatokat megölni; egy úszómászó, egy csillag, egy bálvány előtt térdre nem hullani.

A' hélotáknak nem az az erkölcsi lelkiismeretök vala, mi Spárta polgárainak; a' rabszolgáknak és szabadosoknak nem az a' mi Róma polgárainak.

A' hittartás nem volt oly becsületben a' carthagoiak mint a' baniánok előtt; a' jó lelkűség nem a' barbariabeliek mint a' helvetáknál; a' könyörülő indulat nincs úgy a' vadász, mint a' pásztor népeknél, a' szigorú tartományokban mint a' szelid éghajlatok alatt, a' mészárosnál, mint a' békes földésznél.

Lampsacus vagy Corinthus erkölcesei különbözének a' cretai vagy laeacedemoniaktól; és ma az angol nem olyan mint a' török; a' török nem mint az orosz, az orosz, nem mint a' chinai.

A' szokások változtával az erkölcsök és a'

lelkiismeret is változnak. A' mái ángolok, németek, francziák, olaszok, görögök, persák nem a' régi brittek, germánok, gallusok, rómaiak, persák. Némely gyermekek születésökkel kapják szüleiük karakterét, s következőleg lelkiismeretét (a' Caligula leánya a' korabeliek szeméit szerette kiszurni); másoknak saját karakterök van, melytől soha meg nem válnak (Cato); mások éltök folytában hol jobbra, hol rosszabbra változnak a' nevelés, a' foglalkodás, a' körülmények látása által. Socrates a' vétekre vala hajlandó; de a' philosophia tanulása az erény szerelmét öntébelé. Titusból míg Vespasianus élt, korán sem vártak jó fejedelmet; de a' rómaiaknak tetszeni vágyása a' világ gyönyörűségét formálá belőle. Claudius thronra léptekor, jámbor fejedelemnek látszék; de Montesquieu észrevételeként, addig nézte a' gladiatorok viadalait, míg ő is vérszomjuzó lön. Caligula és Nero uralkodásuk kezdetén jóknak, könyörülőknek mutaták magukat; a' hízelkedés szörnyetegekké tévé.

A' lelkiismeret teljes viszonyban van vonzódásainkkal vagy félelmeinkkel. Arcadius császár, inkább aggódván maga nevelte tyúkjain, mint a' római polgárok sorsán; hirtelen félbe szakasztja Róma barbarok általi feldúlásának elbeszélését, hogy tudakozódjék, tyúkja megmenekszett-e? *) Egy gyengéd lyánka, a' ki forradalmában megölé kánáriját, vagy megveré macskáját, fojlatabb szívvel van, mint a' vad, ki foglyát ölé meg, némely akasztófavirág inkább bánja hogy egy lopásra való alkalmat elszalasztott, mint Titus, hogy egy napot elvesztett. A' kegyetlenségben rögzött XI. Lajos inkább búsongott volna egy búcsu elhagyásán, mint embernek esküvel tett fo-

*) Ez itt Helvetius szerént van elbeszélve, kit emlékezete megesala. A' császár Honorius volt. F. J.

gadása megszegésén; ama' hindu nagyobb vétéknek tartaná jobb lábát a' mosódás czérimoniája alatt megmozdítani, mint egy pariát agyon ütni; a' fakir több érdemet tart abban, ha kuczorogva kezeit feje felett öszvefogva tartja, mint hogy az ájtatosok réá tékozolt alamizsnáját a' szegénynyel megossa.

Ha az erkölcsi lelkiismeret bennünk született volna, tisztább, erkölcsiebb lenne a' vadaknál, vagy a' gyermekkorban, mint a' mívelt népeknél, vagy az ifjuságban. Már pedig éppen ellenkezőleg van a' dolog; a' vad és a' gyermek csak érzéki vágyaiknak engednek; erkölcsiség csak a' műveltség állapotjában van és erkölcsi lelkiismeret csak az élet bizonyos korával támad; a' gyermek játszva oly kegyetlenségeket követ-el az állatokkal, melyeken borzad és bosszankodik a' felserdült ifju.

A' lelkiismeret a' hajlamok kifejezése; úgy de a' hajlamok saját vagy belénk öntött szokásainkból származnak.

A' jónak és rossznak fogatai meg kell hogy előzzék a' lelkiismeretet. Ha mindenütt ugyan azok volnának, ha mindenütt azok szolgálnának alapul az akaratnak, ösztöniekké lennének, mint az anyai szeretet; de, kevés kivétellel, minden nemzetben, minden családban, minden személyben sokkal változóbbak, az akarattal egybekötetésök sokkal futékonyabb, mintsem az egész fajnak ösztönül szolgáló szokás származhatnék belőlök. Általánosan véve nincs más természeti indulat bennünk, csak az hogy azt csináljuk a' mi tetszik. Minden erkölcsi maxima *) az igazságos-

*) Maximára nem tudok magyar kifejezést. Magyarosítására szolgálhat a' következő egybehasonlítása a' szabályal (regula). A' regula objectiv, a' maxima subjectiv: amaz általánosan kötelez mint emez; ama' parancsol, ez

nak és igazságtalannak, fogatát teszi-fel, vagy annak tudását a' mit a' törvények és társasági viszonyok, ezen csak későre és soha sem tökéletesen ismerhető változékony hatalmak parancsolnak. Ezen elv: Úgy cselekedjél mással 's a' t. mint a' társasági viszonyok legáltalánosb kifejezése benne van minden ember fejében; de benne-e minden szívekben is? Ha ezen elv minden megszegései furdalásokat okoznának, kinek lehetne belső csendje? Kiaz, a' ki tetteiben, beszédeiben, mozdulataiban, tekintéseiben mindég elkerüli, hogy ne ártson, ne bántson, ne vétsen?

Rosszul fejeztem volna ki gondolatomat, ha mondataimból azt hozhatnák ki, hogy én nem akarok semmi belénk született hajlamot, következőleg semmi ösztöni lelkiismeretet tudni. Nagyon gyakran születünk jóknak vagy gonoszoknak, ahhoz képest a' milyenek csillagaink valónak; és a' jók a' jó tettekre valamint a' rosszak a' gonzságra bírnak vonzódással. De éppen azért nincs egyforma és általános lelkiismeret, mivel különböző hajlamokkal születünk.

A' lelkiismeret nincs mindég egyetértésben maga magával. Az érzékek, a' belérzés, a' képzőerő és az ész életműveinek szintúgy megvannak a' szokásai, mint a' mozgáséinak. De a' szokásokból vágyak származnak 's minden kielégített vágy gyönyört, minden akadályozott hajlam rossz érzetet okoz; miből következik, hogy ha szokásaink ellenkezésben vannak, nem lehetünk teljesen megelégedettek. A' bölcsnek tehát azokat egymással és kötelességeivel össze kell egyeztetnie,

inkább javasol és útásít. Mindkettőnek ellenébe lehet még tenni a' rendszabást (Maasregel, mesure): amazok ugyan is a' cselekvést a' célra tekintet nélkül általánosn kormányozzák, holott a' rendszabások egy bizonyos cél elérését könnyebbitő útásítások és felvett módok.

hogy lelkiismeretének egységet adjon. Jaj annak ki oly fonák állapotba helyzi magát, hogy kívánja a' mitől fél, és félje a' mit kíván.

Tökélyesülésünk elve magunkban van; csak önlünk függ az, hogy érzéki vágyaink körén feljül emelkedve a' szép erkölcsiség magas tartományaiha bélépjünk: az értelem felfogja a' tökélyesülést, az akarat alkotja, a' szokás fentartani segíti.

Az erkölcsi lelkiismeret, szintűgy mint a' beszéd, az értelmesség és a' szabad akarat, a' társasági viszonyok befolyása alatt szerzett tehetségek. Becsesbeknek kell lenniök előttünk természeti tehetségeinknél, mivel magunk mivei; magunk adjuk magunknak; — a' beszédet azon szirkéségtől kényszerítettve, hogy a' jegyet a' jegyzett tárgyak sokasodtával szaporítsuk; — az értelmességet a' viszonyok észrevétele és nyomozása által; — a' szabad akaratot az értelmesség kifejtése, az elvonás (abstractio) születése, előhaladása és uralkodása által; — a' lelki-ismeretet a' cselekedeteknek a' kötelességekkel folyvásti össze illesztése által.

A' lelki-ismeret vissza vezet minket az értelem szabályos útaira, midőn ez, vagy szunnyad vagy eltéved, vagy midőn az érzékek rugódózásra, kisztetnek ellene. Az értelem megmutatja az eszméknek, a' vágyaknak, az akaratoknak vagy cselekvéseknek az erkölcsiséggel egyező vagy ellenkező viszonyait, midőn a' lelki-ismeret félre ismeri vagy megszűnik érezni azokat. Az önkéntesség hű marad a' lelki-ismerethez, és az értelemhez, ha ezek egyetértve ösztönzik és a' szokás az akaratot uradalmok alá rendelte.

Tehát csak nem mindég biztósíthatjuk magunknak szerzett tehetségeinket, segíthetjük kifejlésöket, eszközölhetjük az érzékek feletti uralkodásokat. Csak egyetlen egy és ritka eset, a'

tébolyodottság, zavarhatja-meg értelmünket, veheti-el szabad akaratunkat, olthatja-ki vagy gyengítheti-meg lelki-ismeretünket.

Az erkölcsi lelkiismeret létezésére elégséges az ha a' becsület, dics, erény, érdem, kötelesség, jutalom eszméi és ezeknek az indulatos érzelmekkel egybeköttetési, gyakori ismétlés vagy nagy figyelem által meghatározott cselekvésekkel társítatnak; mert ezen cselekvések már annál fogva társítatnak a' teljesített vágyakat kísérő jóléssel, valamint az ellenkező cselekvések társítatnak a' megsértett vágyak alkalmatlan rossz érzetével.

A' jó és a' rossz aránylatiak, és teljesen általános lelkiismeret (conscientia absoluta) nincsen; mivel nincs egy érzet is, mely egy vagy több más érzetnek alája vagy melléje ne volna rendelve. Nekem az a' szokásom, hogy minden nap egy vallási kötelességet teljesítsek. Ebben meggátol vagy némi kigúnyoltatástóli félelem, (mit meg kellene vetnem), vagy egy más kötelesség mely egy szerencsétlennek segítségét, egy betegnek a-polását, egy búsongónak vigasztalását parancsolja. Mind két esetben elmulasztást vet szememre lelkiismeretem; de az elsőben nagy a' furdalásom, a' másikkban csaknem vagy éppen semmi. Az emberölés a' legundokabb véték; de ki ne örvendene hogy anyja éltét egy ezt fenyegető gyilkos halálával mentendé-meg? Hát ha azonban ez a' gyilkos, atyja vala annak ki őt feláldozá!!!....

Ha egy erényt állandóvá és könnyüvé akarunk tenni, szaporítsuk társításait, kapcsoljuk számos kötelekkel hozzá magunkat. A' szenvedelmek gyakran segédeivé válnak az erényeknek; a' dics szerelme eltávoztatott sok nagy véték. Oly cselekedet melyet a' megszokás, az ész, a' képzőerő és az érzelem egyszerre kívánatossá tesznek

szükségesebbé válik, és több gyönyört hágy maga után, mint a' melyet csak a' csupa képzőerő vagy érzéki vágy kíván, 's az ész tilalwaz.

Mekkora különbség ama' szemtelen között a' ki semmin sem pirúl, büszke minden esztelenségeivel, 's egy magával elégedetlen szerény ifju között, kit a' helybehagyás sem bátorit és a' ki nek belső zavarodását tekintete félénksége, homloka pirossága, szava rebegése árulja-el? Az egyik nem érzi a' mit minden ember lát benne, a' másik élénken érzi, a' mit senki sem tud látni.

Az még nem bír lelkiismerettel, a' ki csak nagy vétkekre érzi ébredését, valamint nem hangász azért valaki hogy a' fülhasító egyezetlenségeket érzi. A' lelkiismeret életműve, valamint a' többiek, nagy kényességet kaphat, 's ennek megszerzésére kell minden igyekezetünket fordítanunk. A' figyelem, mely a' vakondok hallását, a' kutya szaglását, a' sas látását tökélyesíti, mely a' festő szemét, a' hangász fülét a' leggyengébb árnyéklatokra is érzékenyé teszi, tökélyesítheti a' lelkiismeret érzéseit is. Óvakodjunk figyelemmel hogy a' legcsekélyebb dolgokban is, nemcsak szavunkkal, hanem halgatásunkkal, tekintésünkkel vagy mozdulatunkkal se csaljunk 's elfogjuk az őszinteség tökélyét érni; finomított lelkiismeretünk a' hiedelem *) legcsekélyebb sértése iránt is érzékeny lesz.

Mint más életművek úgy a' lelkiismereté is megtompúl vagy elkopik a' felettebb erős izgatások által, szintúgy mint a' nap egyenes sugárainak hosszasan kitett szem csak alig érzi az elszort világot, 's mintegy ágyus füle ritkán alkalmas egy hangmü harmoniáinak éles felfogására; úgy a' gyilkosság vagy más nagy véték által iz-

*) Hit = fides; hitel = creditum; hiedelem = bona fides.

gatott lelkiismeret is soha vagy sokáig nem lesz aprolékos hibák iránt fogékony. A' véres látmányok, a' kivégzések tehát a' nép erkölcsének ártalmasok és alyasítók.

Mint az ítélőtehetség vagy a' hallás érzéke úgy a' lelkiismeret is megfonákuhat az ellenkező szokások összetársítása miatt. A' fonák lelkiismeret egyformán megnyugszik a' jón vagy rosszon, az uzorás emberségesnek hiszi magát, a' fősvény nagy lelkűnek; a' rágalmozó jó szívűnek. Némely katona még a' becsületről beszél, mi után vendégszerető fedél alatt az ártatlanság menedékét megmocskolá. Regulus a' római fenyték iránti tekintetből vissza mene. Karthagóba, hol kínok 's halál várak. Socrates Athene törvényeihezi tiszteletből, nem akara kiszökni tömlöczéből, hol a' méreg poharat valának neki nyujtandók. Ama' hajthatlan lelkiismeretek, melyeket a' halál félelme nem tud sem meggyőzni sem megtéveszteni, bizonytal természetén kívüliek; mert az önmegtartás ösztöne a' természettől alkotott ösztönök leghatalmasbika és közönségesbika. A' valás szabályaiban, a' bölcsek tanácsaiban, a' nagy emberek életében találjuk meg a' lelkiismeret sinormértékét, azon igazi hangvillát (Stimmgabel) melylyel az okos ember biztosítja magát, ha az övé nem vesztett-e egyezőségeiből. Birjunk a' Fenelon könyörületességével, a' Szent Lajos becsületességével, a' Bertrand Duguesclin önhazonkeresetlenségével, a' Bayard megtartóztatásával 's lelkiismeretünk ezen erényekre nézve hibáztalan lesz.

Az ember értelem és szeretet; az erkölcsi lelkiismeret a' vonzóadási indulatokkal egyszerre fejlik ki: okfeje a' szeretet; kényesb, érzékenyebb az asszonymál mint a' férfinál, az ifúságban mint az élet más időszakában. Az ifu spártaiaknak

parancsolva volt a' barátság, óvásul az erénynek. Az ember tizenötödik évétől a' 25dikig magán kívül és nem magának él. Oh minő szép kor ez az érzelemnek és képzelődésnek, ezen elragadó buzgalmak, színtelen csalátások kora.

Az ember még nem tanult tettetni; szégyenlenszerűen erényesnek látszani valóság nélkül; tetszeni akar és magas becsét tulajdonít az emberek becsülésének; boldognak érzi magát helybehagyásukért; még boldogabbnak, hogy azt megérdemlé. Minden szép az élet tavaszában: a' szív meleg, a' lelkiismeret tartzkodó, a' képzelődés lángoló. Az ifju tökéletes minta képeket (typus) teremt magának; létesíti, imádja; mindent lelkesítne a' mihez közeledik; azonítja magát a' szerencsétlennel; élvezetet ad neki a' fájdalom, melynek könyűit letörülheti, a' gyönyört melyet adni tud; nem tehet meg minden jót a' mit akarna, de megteszi mind azt a' mit megtehet; a' lelkiismeretnek csak megelégedését és bánkodását ismeri. Mennyire szánandó a' ki csak furdalásait ismeré, a' ki soha sem ismeré a' részegítő örömet egy jó cselekedetnek, melynek egy kevés becsü élvezetet áldozafel; a' kinek szive soha sem nyert új erőt és rugalmat egy csapongó 's erényes buzgalom emlékezetében.

Ha az ész dolga megvilágosítani a' lelkiismeretet, a' képző erőé azt eleveníteni, melegíteni, lángoltatni. Közelebb áll az a' tehetség az érzelemhez mint az észhez, sokkal több rokonságai, 's kapcsolai vannak amazzal. A' képzelődéstől megfosztva a' lelkiismeret számított, önző; érzéki.

(Végzeté közelebről.)